

בספינות בים המלח וכו', עיי"ש, הרי שנסיעתו בים הגדול מכנה הרמב"ם לים המלח, והיינו כמש"כ דכוונתו לים הגדולים שמימיהם מלוחים — ולאפוקי שאר נהרות.

(2) בפירוש המשניות [פט"ו מכלים מ"א] כתב וז"ל: ויעשו בספינות הגדולות אוגן מעץ כו' ותמצא אותו בספינות אלכסנדריא שהספינות אשר ילכו בהן מא"י לאלכסנדריא הן הספינות הגדולות שהן יכנסו בתוך ים המלח ואינן כמו הספינות הקטנות אשר ילכו בהן העומדים על שפת ים ארץ ישראל מעיר לעיר וכו', הרי בהדיא כמש"כ.

(3) ברמב"ם [פ"ח מערכין הל"ח] כתב וז"ל: אין מקדישין ולא מעריכין כו' ואם היו מעות או כלי מתכות ישליכן לים המלח או לים הגדול כדי לאבדן עכ"ל. והנה בגמ' הובאה ברייתא זו בכמה דוכתי [עיי' בכורות דף נ"ג ע"א], אבל שם לא הוזכר אלא ים המלח, והרמב"ם הוסיף ים הגדול, ולא אדע מדוע ולמה. אבל לפמש"כ שים המלח דנקט הרמב"ם היינו כל הימים המלוחים אתי שפיר, דהברייטא נשנית בארץ ישראל, ושם היה מצוי הים הגדול של תורה שהוא ים המלח דברייטא, משא"כ אם הקדיש במדינה אחרת שהיא רחוקה מן הים הגדול, לפיכך הוסיף וכתב לים המלח או לים הגדול שהוא אוקיינוס, ופשוט.

(4) ברמב"ם [פ"י מכלאים הל"א] כתב וז"ל: ויש בכרכי הים כמו צמר שגדל על

האבנים שבים המלח וכו' עיי"ש. הרי דנקט לשון "כרכי הים", ולשון זה משמע דרחוקים הם מארץ ישראל והם גדלים על האבנים שבים המלח, הרי מוכח דים המלח שמיירי בו הרמב"ם זהו הים שמימיו מלוחין. ועיי' במעדני יום טוב על הרא"ש [הלכות כלאי בגדים אות י'] שהעיר בדברי הרמב"ם אלו.

ועיי' ברמב"ם [פכ"א משבת הלכ"ט] שקורא לים המלח ימה של סדום, והיינו כדרך הרמב"ם שהוא תופס לשון המשנה והברייטא, ומסתמא דכן הוא לשונם, דים המלח דקרא היינו ימה של סדום, וים הגדול דקרא הוי בלשון המשנה ים המלח, דהוי כשאר ימים ואין בינו לשאר ימים אלא שהוא הגדול בימים הקרובים לארץ ישראל. וים אוקיינוס — שהוא בלשון המקרא מקוה מים על שם שהוא מקיף את כל העולם — קוראו התנא ים הגדול, ודו"ק.

ל"ד, י"ט. למטה יהודה גו' ולמטה בני שמעון וגו'.

הסדר שנמנו כאן ראשי השבטים — יהודה ושמעון, בנימין ודן, מנשה ואפרים, זבולן ויששכר, אשר ונפתלי — אינו מובן לכאורה, וכבר עמד על זה הרמב"ן לעיל בפרשת שלח [י"ג פ"ד] וכתב, וז"ל: וכן בנשיאים החולקים את ארץ כנען הזכירם כפי המעלה לא לתולדותם עכ"ל. אבל זה תמוה, דהרי [כפכ"א] נזכר כאן אלדד² שהיה מן הזקנים והנביאים, והוא נמנה אחר שמואל בן עמיהוד, שאין לנו ידיעות נוספות

2. אע"פ שבפסוק כתוב אלידד ושם הוא אלדד, עיי' בבעל הטורים שאלידד הוא אלדד והוסיף לו י' על שם הנבואה וכו'. והמקור לזה הוא בתנחומא בפרשת בהעלותך [י"א פכ"ר].

אודותיו³.

כנהוג עם צד דרום כלפי מטה, [זוהי היה גם המבט הטבעי על הארץ מצד בני ישראל העולים מן המדבר]. אז יהיה המזרח לימין והמערב לשמאל. ולפי סדר זה יהיה חלקו של שבט יהודה מימין ושל שמעון משמאל, שהרי ארץ יהודה בדרומה של ארץ ישראל, וכשאתה עומד ופניך לצפון הרי ימין למזרח, ואז במזרחית דרומית הוא חלקו של יהודה, וכשאתה פונה אל שמאלך, היינו לצד מערב, תמצא חלק של שמעון. ומעתה המשך על המפה לצפון: מימין, כלומר בחלק המזרחי תמצא חלקו של בנימין, ומשמאלך, לצד המערב, תמצא חלקו של דן, וכאן מסודר חלק ארץ יהודה, וכן הוא סדר הנשיאים כאן, יהודה ושמעון, בנימין ודן.

ומעתה נבוא אל ארץ הגליל: אבל מעתה נפנה פנינו אל הארץ מצפון לדרום, ואז ימין שלנו אל צד מערב ושמאלנו למזרח, ואז יעלה כסדר חלק זבולון משמאל ויששכר לימין, ואח"כ אשר משמאל ונפתלי מימין, ויעלו כל השבטים כסדר חוץ מאפרים ומנשה, דכיון שאנו הולכים מדרום נמצא שאפרים הנהו קודם למנשה⁴, וכאן בסדר מסעי קחשיב מנשה קודם לאפרים. אבל לק"מ, דמצינו בספר יהושע [ט"ז פ"א]: ויצא הגורל לבני יוסף וגו', ואח"כ [בפ"ד]: וינחלו בני יוסף מנשה ואפרים ויהי גבול בני אפרים וגו', ואח"כ [י"ז פ"א]: ויהי הגורל למטה מנשה כי הוא בכור יוסף וגו', משמע ששניהם היו בגורל אחד ביחס לכלל

אבל נראה שהסדר כאן נסדר על פי סדר חלוקת הארץ, דהרי כאן בא לומר להם שמות האנשים אשר ינחלו להם את הארץ, ונקדים לזה הקדמה קטנה, והיינו שאף שמצינו שהחילוק למעשה שבין יהודה וישראל לא היה עד תקופת המלכים, אבל מצינו שכבר בתחילת היישוב היו כבר ב' חלקים בכלל ישראל: הא' בשם יהודה והא' בשם ישראל, ומוכח זה מכמה מקראות בתנ"ך: עיין בשמואל א' [י"א פ"ח] — ויהיו בני ישראל שלש מאות אלף ואיש יהודה שלשים אלף, הרי שבני יהודה נמנו בפני עצמן; להלן שם [ט"ו פ"ד]: ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את איש יהודה; להלן שם [י"ז פנ"ב]: ויקומו אנשי ישראל ויהודה ויריעו וירדפו את הפלשתים וגו', הרי שאפילו בשעת המלחמה היו בני יהודה לחטיבה מיוחדת — אפילו קודם שנחלקו לשתי ממלכות. ובאמת גם בחלוקת הארץ מצינו שהיו שני גורלות [יהושע ט"ו פ"א]: ויהי הגורל למטה בני יהודה וגו', ואח"כ [ט"ז פ"א] ויצא הגורל לבני יוסף וגו', הרי שהגורל חילק את הארץ לשני חלקים, דהיינו יהודה וגליל, ואח"כ נתחלקה יהודה לכמה שבטים, ואח"כ נתחלק הגליל לשאר השבטים.

ונראה, שגם בתורת משה מצינו יסוד לחלוקה זו [כלומר, שהיתה חלוקה מיוחדת ליהודה ואח"כ חלוקה אחרת לגליל], דאם נעיין במפת ארץ ישראל כשהיא פרושה

3. וע"ע בדברי רבינו בפרשת שלח מש"כ על דברי רמב"ן אלו.

4. כלומר, דאף שפנינו פונים לדרום, אבל סדר הנחלות עדיין נמנה מדרום לצפון, דהרי אשר ונפתלי צפוניים יותר מזבולון ויששכר, וכיון שכן היה לו למנות אפרים קודם למנשה.

[1234567]

ישראל, ואח"כ היה הגורל ביניהם — בין מנשה ואפרים, וכשהזכיר שניהם הקדים מנשה כי הוא הבכור. ובאמת כתבתי לעיל בפרשת שלח [י"ג פי"א] שהיו גם בנים אחרים ליוסף ונחשבו על מנשה מפני שיוסף החשיב מנשה על אפרים, ולפיכך כשהזכירם כאן הזכיר — לבני יוסף למטה בני מנשה, ואח"כ למטה בני אפרים וגו', ודו"ק⁵.

ל"ד, י"ט. למטה יהודה גו' למטה בני שמעון.

הנה בכל השבטים נאמר "למטה בני", מלבד אצל יהודה ובנימין שלא נאמר בהם "בני" אלא "למטה". ומשמע מזה דיהודה ובנימין לא היו נקראים על שם בני אותו השבט, אלא כחלק מיוחד בכלל ישראל בשם יהודה ובנימין, משא"כ שאר השבטים שנקראו על שם בני אותו השבט.

ומה שלא הוזכר תיבת "נשיא" אצל יהודה ושמעון ובנימין, אפשר לומר דרמזה תורה שמהודה ובנימין יהיו מלכים, ולפיכך אי אפשר לכנות נשיאיהם בשם נשיא, דהא נשיא דקרא הוי מלך אם אין לו צרה⁶, וכיון שיהודה ובנימין היו כחלק וחטיבה מיוחדת, וכמש"כ, אי אפשר לכנותם בשם נשיא. ובשמעון שג"כ לא קראו נשיא, אפשר משום דנשיא בית לשמעוני נכשל במעשה

המדינית לא קראום ראשי בית אבותיהם בשם נשיאים, כי נשיא שמעון היה לגנאי בתוכם. ואפשר דכאן חלתה קללת הזקן [בראשית מ"ט פ"ז]: אחלקם ביעקב, ולא נטלו חלק מיוחד בארץ ישראל אלא מתוך חלקו של יהודה⁷.

ובפשוטו צריך לומר דבאלה השבטים באמת לא היו הנשיאים העסוקים בחלוקת הארץ, ומה שלא בחרו בנשיאיהם זהו מסודות ההנהגה, דאפשר שלא זכו אלו להכנס לארץ או מפאת טעמים שהם, ודו"ק. ל"ה, כ"ג. ויפל עליו וימת.

פירש"י וז"ל: מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה דרך עלייה אינו גולה עכ"ל, והוא מהגמרא מכות [דף ט' ע"א]. ועיין ברמב"ם [פ"ו מרוצח הלי"ב] שכתב וז"ל: מי שהיה עולה את החבית להעלותה לגג כו' פטור מן הגלות שזה כמו אנוס הוא שאין זה דבר הקרוב להיות ברוב העתים אלא כמו פלא הוא וכו'. ועיין בכס"מ שכתב שהרמב"ם הוציא זה מרוחב בינתו, אבל המעיין בגמרא שם יראה שנחלקו בזה ר"ח ורבא והרמב"ם שפיר פסק כאוקימתא דרבא, ונמצא דהיא גמרא ערוכה ומפורשת ולא בדה זה הרמב"ם מבינתו כמו שכתב הוא. ובטעם ר"ח נ"ל, דס"ל דדרך ירידה

5. בהרצאתו לפני סגל מחנכים הדגיש רבינו שפרשה זו היא דוגמא קלאסית לאופן הנכון של לימוד התנ"ך, והיינו שההבנה בסדר הנשיאים כאן נגלית לנו רק לפי סדר החלוקה שלמדנו בספר יהושע, וכך צריכים ללמוד נ"ך — למצוא לאורו את המקור והפירוש הנכון בתורה. ועיין במבוא ללימוד המקרא שביאר רבינו שכל ענין נביאים וכתובים הוא לגלות לנו מה שאין אנו מבינים בתורה.

6. הוריות [דף י"א ע"א]: ואיזהו נשיא זה מלך כו' שאין על גביו אלא ה' אלקיו בעא מיניה רבי מר' חייא כגון אני כו' א"ל הרי צרתך בבבל וכו'.

7. עיין בתרגום יונתן שם שפירש דאחלקם ביעקב קאי על זה שלא נטלו חלק לעצמם אלא היה בלוע בתוך בני יהודה, ועיי"ש. וע"ע ברש"י [דברים ל"ג פ"ז]. וכוונת רבינו היא שכאן שנמנו הנשיאים של חלוקת הארץ לא נכתב "נשיא" אצל שמעון מכיון שחלקו היו נבלע אצל יהודה.